

Inhoud

Voorwoord	15
Inleiding	17
I IJsgedoopt	
1 Het dorp Hel	25
2 De eerste zoektocht	34
3 Winterleven in Agzu	41
4 Het stille geweld van deze plek	48
5 De rivier af	55
6 Sjepelev	60
7 Daar is het water	67
8 Op het laatste ijs naar de kust	75
9 Het dorp Samarga	83
10 De Vladimir Goluzenko	91
II Visuilen van de Sichote-Alin	
11 Een oeroud geluid	99
12 Een visuilenest	108
13 Het einde van de mijlpalen	117
14 De banaliteit van het reizen over de weg	128
15 Hoog water	145
III Vangsten	
16 Voorbereidingen op vangsten	159
17 Net niet	167
18 De kluizenaar	172
19 Gestrand aan de Tunsja	179

20	Een uil in de hand	185
21	Radiostilte	193
22	De uil en de duif	201
23	In het diepe	214
24	Vissen als betaalmiddel	230
25	En dan is daar Katkov	237
26	Vangst op de Serebrianka	243
27	Nare duivels zoals wij	251
28	Katkov in ballingschap	257
29	De monotonie van de mislukking	263
30	De vissen volgen	271
31	Het Californië van het Oosten	278
32	Ternei zonder filter	287
33	Bescherming van Blakistons visuil	292
	Epiloog	301
	Dankbetuiging	304
	Noten	306
	Register	327

Voorwoord

Ik zag mijn eerste Blakistons visueel in de Russische *kraj* (provincie) Primorje, een klauw van land waarmee Rusland zich in het oosten aan de rest van Noordoost-Azië vastklampt. Dit is op het wereldtoneel nogal een uithoek, niet ver van waar Rusland, China en Noord-Korea in een wirwar van bergen en prikkeldraad bijeenkomen. Tijdens een wandeling die ik daar in 2000 door het bos maakte, zagen mijn metgezel en ik ineens een reusachtige vogel paniekerig opvliegen. Het dier fladderde moeizaam omhoog, schreeuwde het uit van ongenoe-gen en streek neer in het kale dek van het bos, een meter of twaalf boven onze hoofden. De rommelige houtbruine bende keek ons met zijn elektrisch gele ogen wantrouwend aan. We wisten aanvankelijk niet op wat voor vogel we hier waren gestuit. Het was duidelijk een uil, maar deze was groter dan elke andere uil die ik ooit had gezien, ongeveer zo groot als een adelaar, maar wolliger en steviger, en met enorme plukken op zijn oorpluimen. Tegen het heilige grijs van de winterlucht zag de vogel er bijna te groot en te grappig uit om echt te kunnen zijn, alsof iemand vlug een handvol veren op een jonge beer had geplakt en het verwarde beest daarna in een boom had neergezet. Het dier vond ons blijkbaar een bedreiging en vluchtte bij ons vandaan, waarbij zijn vleugels door de twee meter spanwijdte links en rechts tegen de takken aan zwiepten. Losgeslagen schilfers hout en schors dwarrelden naar beneden en de vogel verdween uit het zicht.

Ik kwam destijds al vijf jaar regelmatig in Primorje. Mijn jeugd bracht ik overwegend in steden door en mijn beeld van de wereld bestond vooral uit door de mens vormgegeven landschap. In de zomer waarin ik negentien was vergezelde ik mijn vader op een zakenreis van Moskou naar het oosten en daar zag ik vanuit het vliegtuig hoe de zon weelderige, rijke, oneindig golvende groene hellingen bescheen. Ik zag nu eens spectaculaire bergwanden, dan weer diepe

dalen, kilometer na kilometer, en ik kon mijn ogen er niet van afhouden. Er waren geen dorpen, geen wegen, en geen mensen. Dit was Primorje. Ik was verliefd.

Na dat eerste korte bezoekje keerde ik naar Primorje terug, eerst een half jaar voor mijn studie, en daarna drie jaar voor het Peace Corps. Van huis uit was ik geen echte vogelaar, want vogels kijken was een hobby waar ik pas tijdens mijn studie mee begon. Maar elke reis naar het verre oosten van Rusland stimuleerde mijn fascinatie voor de wildheid van Primorje. Mijn belangstelling voor de vogels uit het gebied werd allengs gericht. In het Peace Corps raakte ik bevriend met plaatselijke ornithologen, leerde ik beter Russisch spreken en bracht ik eindeloos veel tijd met hen door, zodat ik de verschillende vogelgeluiden leerde kennen en ik bij allerlei onderzoeken kon helpen. In die tijd zag ik ook mijn eerste visuil en begon tot me door te dringen dat deze hobby ook een beroep kon worden.

Ik wist ongeveer even lang van het bestaan van visuilen als van het bestaan van Primorje. Visuilen waren voor mij als een mooie gedachte die ik niet helemaal onder woorden kon brengen. Ze riepen hetzelfde wondere verlangen op als verre oorden waar ik, zonder dat ik er veel van afgwist, graag naartoe wilde. Ik dacht over visuilen na, voelde de koelte van de schaduwen van het bladerdek waarin zij zich schuilhielden en rook het mos op de rotsen langs de riviertjes.

Meteen nadat ik de uil had laten schrikken doorzocht ik mijn beduimelde vogelgids, maar niets paste echt bij wat ik had gezien. De visuil in mijn boek deed me meer aan een weerbarstige vuilnisbak denken dan aan de uitdagende, fladderende kobold die we net hadden gezien, en hij leek ook helemaal niet op de visuil die in mijn fantasie leefde. Het duurde echter niet lang voordat ik erachter kwam welke soort ik had gespot, want ik had er foto's van gemaakt. Mijn korrelige kiekjes vonden uiteindelijk hun weg naar Sergei Surmach, een ornitholoog in Vladivostok die zich als enige in de regio in visuilen had gespecialiseerd. Mij werd duidelijk dat geen enkele wetenschapper de afgelopen honderd jaar zo ver zuidelijk een Blakistons visuil had gezien, en mijn foto's vormden het bewijs dat deze zeldzame, teruggetrokken soort er nog altijd was.

Inleiding

Na voltooiing van mijn afstudeerscriptie aan de University of Minnesota, over de invloed van houtkap op de zangvogels van Primorje, ging ik op zoek naar een onderwerp voor mijn proefschrift in dat gebied. Mijn belangstelling ging in bredere zin uit naar natuurbehoud en spitste zich al snel toe op een keuze tussen de monnikskraanvogel en de visuil, de twee minst onderzochte en meest charismatische vogels in de provincie. Ik neigde naar de visuil, maar gezien het gebrek aan informatie dat er over deze dieren bestond vreesde ik dat ze te schaars waren om goed onderzoek naar te doen. Terwijl ik zo wat aan het puzzelen was maakte ik een tocht van een paar dagen door een cipresrijk veengebied, een open, vochtig terrein, met op gepaste afstand van elkaar stakige bomen en op de bodem een dikke laag labradorthee. Ik vond het aanvankelijk een heerlijke omgeving, maar naarmate ik merkte dat de zon overal was, de opdringerige geur van de labradorthee hoofdpijn opleverde en hele wolken stekende insecten zich op mij richtten, kreeg ik er genoeg van. En tegelijk drong tot me door dat dit de habitat van de monnikskraanvogel was. De visuil mocht dan zeldzamer zijn en mijn tijd en energie aan dat dier besteden was misschien een beetje een gok, maar ik zou de komende vijf jaar in elk geval niet door de moerassen hoeven te waden. En dus werd het de visuil.

Door zijn reputatie als taaie bewoner van onherbergzaam gebied geldt de visuil bijna net zo sterk als de Siberische tijger (die ook wel amoertijger wordt genoemd) als symbool voor de wildernis van Primorje. Deze beide soorten leven in dezelfde bossen en zijn beide bedreigd, maar over de gevederde zalmeter is een stuk minder bekend. In Rusland werd pas in 1971 voor het eerst een nest van een visuil ontdekt, en men vermoedde in de jaren tachtig dat er in het hele land hooguit drie- tot vierhonderd paren leefden. Er waren grote

zorgen over het voortbestaan van de soort. En behalve dat visuilen voor hun nesten hoge bomen en voor hun voedsel visrijke rivieren nodig hadden, was er verder weinig over ze bekend.

Een paar honderd kilometer oostwaarts, aan de overkant van de zee, in Japan, was het aantal visuilen in het begin van de jaren tachtig teruggelopen tot minder dan honderd stuks, terwijl het tegen het eind van de negentiende eeuw nog om ongeveer vijfhonderd paren ging. Een deel van de habitat van deze bedreigde populatie ging verloren ten behoeve van houtwinning en doordat de bouw van stroomafwaartse dammen de zalm belemmerde tegen de stroom in te migreren. Dankzij inertie van de Sovjetunie, gebrekkige infrastructuur en een lage bevolkingsdichtheid bleef een soortgelijk lot de visuilen van Primorje bespaard. De vrije markt die daar in de jaren negentig zijn intrede deed, stimuleerde echter rijkdom en corruptie en begerige ogen richtten zich op de onaangeroerde grondstoffen in het noorden van Primorje, het gebied dat ook als het wereldwijde bolwerk van de visuil gold.

Visuilen waren in Rusland kwetsbaar. Voor een soort met een van nature lage densiteit en een trage voortplanting kan elke groot-schalige of aanhoudende ontregeling van het aanbod aan natuurlijke middelen leiden tot een sterke afname van de aantallen, zoals zich in Japan had voorgedaan, en daarmee tot het verlies van een van de geheimzinnigste en meest iconische vogels die Rusland rijk was. Visuilen en andere bedreigde soorten werden door de Russische wet beschermd – ze doden of hun habitat verstoren was verboden – maar zonder tastbare kennis van hun behoeften was het onmogelijk om een werkbaar beschermingsprogramma te ontwikkelen. Er bestond dan ook geen enkel plan voor de visuilen toen er tegen het einde van de jaren negentig in de voorheen ontoegankelijke bossen van Primorje steeds meer bodemontginning ging plaatsvinden. De behoefte aan een serieuze strategie om de visuil te beschermen nam toe.

Bescherming is iets anders dan behoud. Als het me om het behoud van de visuil te doen was geweest had ik geen onderzoek nodig gehad, en had ik me ertoe kunnen beperken om bij de over-

heid te pleiten voor een verbod op houtkap en visserij in Primorje. Met zulke brede maatregelen werden de bedreigingen van de visuil uitgeschakeld en zou hij behouden blijven. Behalve dat het onrealistisch was, zou zo'n pleidooi ook voorbijgaan aan de twee miljoen inwoners van de provincie, van wie een deel voor hun levensonderhoud van houtwinning en visserij afhankelijk is. De behoeften van mensen en visuil zijn in Primorje onlosmakelijk met elkaar verweven; beide zijn al eeuwen van dezelfde middelen afhankelijk. Voordat de Russen hun netten in de rivieren uitzetten en de bomen voor de bouw en de winst kwamen kappen, hadden Mantsjoerijse en inheemse volken al eeuwenlang hetzelfde gedaan. De Oedegen en de Nanai maakten prachtige, met borduurwerk versierde kleding van de huid van de zalm en sneden boten uit grote, uitgeholde boomstammen. De afhankelijkheid van de visuil van deze middelen is altijd bescheiden gebleven, maar de menselijke behoefte is steeds verder toegenomen. Het was mijn bedoeling om deze verhoudingen weer enigszins te normaliseren en om de noodzakelijke natuurlijke middelen te beschermen, en er was wetenschappelijk onderzoek nodig om de antwoorden te vinden waarnaar ik op zoek was.

Tegen het einde van 2005 maakte ik een afspraak met Sergei Surmach in zijn kantoor in Vladivostok. Met zijn vriendelijke ogen, zijn kleine, gezonde gestalte en de warrige bos haar mocht ik hem onmiddellijk. Hij stond bekend als iemand die graag samenwerkte, dus ik hoopte dat hij daar ook in mijn geval voor open zou staan. Ik legde hem uit dat ik voor mijn proefschrift voor de University of Minnesota onderzoek naar de visuil wilde doen en hij vertelde me wat hij van die vogels wist. In de loop van het uitwisselen van ideeën nam het wederzijdse enthousiasme toe en we spraken al snel af om samen te werken: we zouden zoveel mogelijk over het geheime leven van de visuil te weten komen en met behulp van die informatie een realistisch beschermingsprogramma voor ze opstellen. Onze primaire onderzoeksvraag was misleidend eenvoudig: welke kenmerken in het landschap had de visuil nodig om te overleven? We hadden al een algemeen idee (hoge bomen en veel vis), maar we moesten jaren investeren om de details boven water te krijgen. Op